

Angrebet på Flyvestation Værløse

9. april 1940—Hvad ville du gøre?

FURESØMUSEER

Det følgende materiale er tilknyttet undervisningsforløbet 9. april 1940 - Hvad ville du gøre?
Materialet bygger på dagbogsberetninger fra angrebet på Flyvestation Værløse den 9. april 1940, samt diverse avisartikler og officielle dokumenter fra tiden før, under og umiddelbart efter besættelsen.

Tekst og redigering: Lise Milan Nielsen

Furesø Museer, 2 . udgave 2020

Forsidebillede: Resultatet af det tyske angreb 9. april 1940. Furesø Museer.

Baggrund for angrebet

2. verdenskrig

I 1933 kom det tyske nazistparti til magten, ledet af rigskansler Adolf Hitler. Et af Hitlers mål var at skabe et Stortyskland eller et "Tredje Rige." For at skabe det Tredje Rige, mente partiet, at mange af de omkringliggende lande, så som Østrig og Polen historisk set tilhørte Tyskland og derfor skulle indlemmes i Tyskland.

Nazistpartiet havde en klar racepolitik, hvor den nordeuropæiske "ariske" race blev betragtet som et Herrefolk, der var andre racer overlegen. For at styrke dette "Herrefolk" skulle store områder af Europa indlemmes i det tyske rige, så tyskerne havde plads til at ekspandere. Denne politik kaldte Hitler for "Lebensraum" (leverum, plads til at leve). Mange lande følte sig truet af Hitlers visioner, men krigen brød først ud 1. september 1939, hvor Tyskland invaderede Polen. Dette resulterede i, at Storbritannien erklærede Tyskland krig og dermed startede 2. verdenskrig.

Forholdet til Tyskland

Frem til 1940 var Danmarks forhold til Tyskland stadig forholdsvis godt. Tyskland havde været i krig med Storbritannien siden 1939 og havde besat store dele af Østeuropa, men Danmark havde erklæret sig neutral i krigen. At være neutral i krig betyder, at man ikke på nogen måde må deltage eller sympatisere med de krigende parter. Men i takt med at Tyskland begyndte at vinde større og større landområder, begyndte usikkerheden at brede sig i Danmark. Kunne Tyskland eller England finde på at bruge Danmark som slagmark?

Tyskland havde klare planer, som Nikolaus von Falkenhorst nævner i et brev fra marts 1940. Men det var højeste prioritet at hverken Danmark eller Norge fattede mistanke og satte sig til væbnet modværge.

Man må tilstræbe sig at afholde den danske og norske regering fra enhver væbnet modstand, og at foranledige en tolerering af den tyske besættelse. Til gengæld skal der i tilfælde af loyal adfærd tilsikres regeringerne vidtgående respektering af deres indenrigske suverænitæt og understøttelse ved opretholdelsen af det økonomiske liv [...] I tilfælde af vægring vil der blive truet med at gennemtvinge kravene under indsættelse af samtlige militære magtmidler.

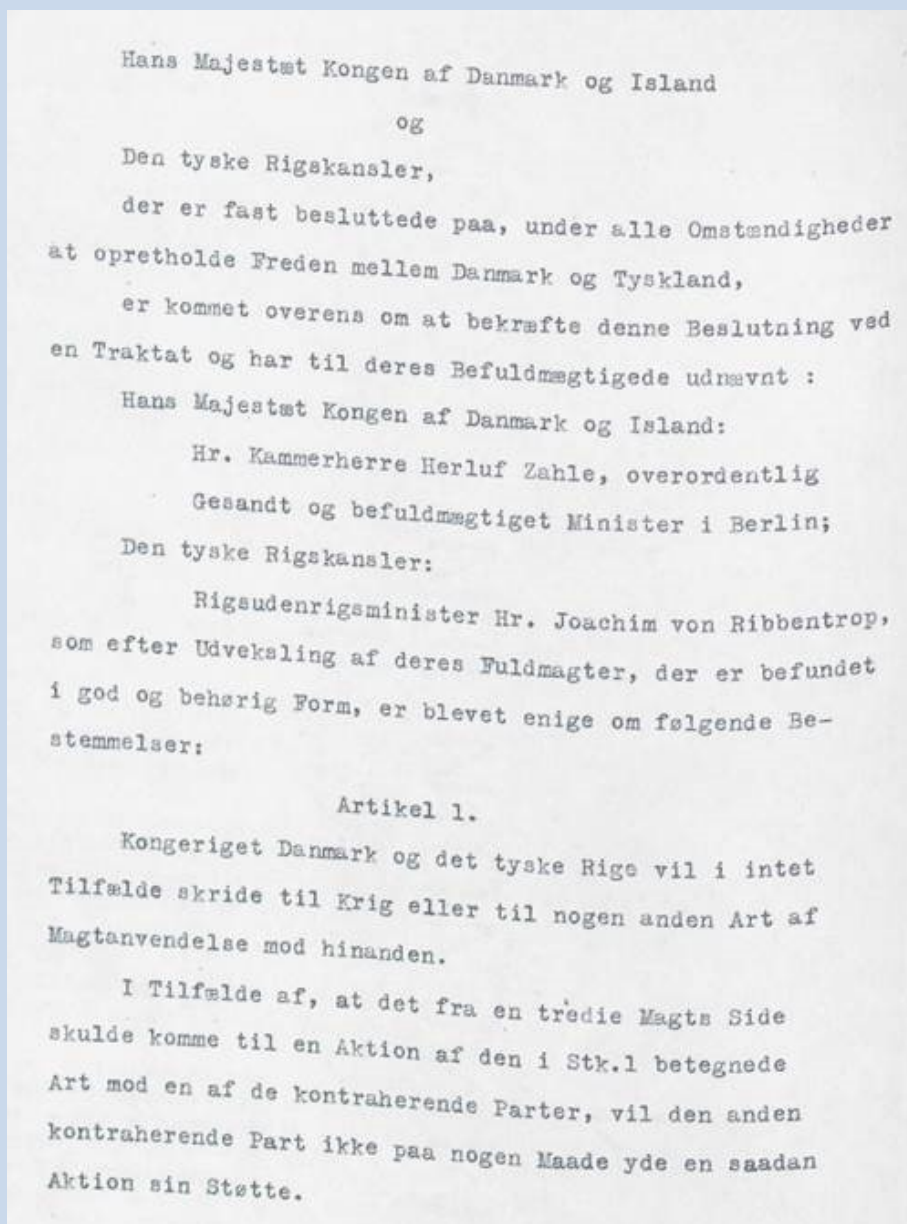
Nikolaus von Falkenhorst (Tysk general, 6. marts 1940)

Ikke-angrebspagten 1939

Danmarks tætte placering på Tyskland gjorde dog mange mennesker bekymrede og i 1939 underskrev man en ikke-angrebspagt med Tyskland. Pagten forbød enhver fjendtlig handling mellem de to lande. Nogle lande så dog pagten som et brud på Danmarks neutralitet og som tegn på, at Danmark indirekte var allieret med Tyskland.

Uddrag af ikke-angrebspagten mellem Tyskland og Danmark.

Foto: Rigsarkivet.

Truslen mod Danmark

Selvom ikke-angrebspagten lindrede manges bekymringer, var der stadig folk, der mente, at Danmark burde opruste. Forsvaret anbefalede at man indkaldte sikringsstyrkerne på ca. 60.000 mand, men det blev afvist, da man frygtede at Tyskland ville se det som en provokation. Den tyske gensandt (udsendt diplomat) i København Cecil von Renthe-Fink, sagde da også med let skjult trussel:

"Det ville være det værste vanvid [at indkalde sikringsstyrken]. Det vil være skadeligt for det dansk-tyske forhold og potentielt fremkalde kraftig tysk handling".

Cecil von Renthe-Fink april 1940

Opgave

På de næste to sider, kan læses to breve fra Herluf Zahle, der var dansk gesandt i Berlin. Han nåede af flere omgange at advare om et forestående angreb fra Tyskland.

Brev fra den danske gendsandt i Berlin 4. april 1940

Berlin, den 4. April 1940

No. XXII, Danmark-Tyskland

Strængt fortroligt.

Med særlig Kurér.

Hr. Udenrigsminister.

I. Herved har jeg den Ære at indberette, at den svenske Marineattaché Kl. 13 Dags Dato indfandt sig hos Gesandtskabets Marineattaché [Kjølser, red.] og meddelte i kort sammentrængt Form følgende, som han havde fra absolut paalidelig Kilde indenfor Ober-Kommando-Wehrmacht:

- 1) Der forestaar en »Aggression« mod Danmark, som skal finde sted i næste uge,
- 2) samtidigt eller muligvis lidt senere forberedes et Indbrud i Holland, muligvis ogsaa Belgien,
- 3) det er sandsynligt, at Operationerne dernæst forsættes mod Syd-Norge,
- 4) der er intet erfaret om eventuelle Hensigter mod Sverige.
- 5) Troppe- og Tonnagekoncentrationer (ialt ca. 115 000 Tons) om Swinemünde bekræfter sig og skal delvis være indladet, men ikke afgaaet. Der er Meddelelser om, at der i visse Troppeafdelinger drives forceret Uddannelse i Gasangreb, og at dette i flere Tilfælde skal have gjort Tropperne urolige. Man maa forvente en hensynsløs Indsættelse af Krigsmateriel.

Den svenske Marineattaché meddelte, at den svenske Gesandt var underrettet, og at denne havde anmodet ham om at meddele mig ovenstaaende.

II. Umiddelbart efter dette Besøg indfandt den hollandske Militærattaché [G.J. Sas, red.] sig hos Marineattachéen og gav ganske ligegyldende Meddelelse.

Han meddelte, at Oplysningerne stammede fra samme meget paalidelige Kilder indenfor tyske Officerskredse, som tidligere havde advaret Holland, og som var utilfredse med det nuværende System.

Paa Forespørgsel tilføjede han, at selv om han ikke kunde udtale sig om, hvorvidt disse Planer i virkeligheden vilde blive udført, var han overbevist om Oplysningernes Paalidelighed, hvad Planernes Udarbejdelse angaar. Han spurgte, om Danmark var mobiliseret, og anmodede om at blive holdt underrettet, hvad Gesandtskabet maatte erfare.

Jeg telefontelegraferede derefter til Udenrigsministeriet under Nr. 25.

Jeg er i Tvivl om, hvorvidt jeg mundtligt til Udenrigsministeren [von Ribbentrop] eller til Statssekretæren [von Weizsäcker] skal nævne disse Meddelelser, forsaavidt angaar deres faktiske Indhold – naturligvis uden Kildeangivelse. Maaske vil sidstnævnte paa Grund af personlig Forhold til mig have vanskeligere ved undvigende Svar. Eventuel Instruktion udbedes.

Nærværende Beretning ledsaget af 1 Gennemslag overbringes af Legationssekretær Schøn som Kurér pr. Flyvemaskine Dags Eftermiddag. Han bedes sendt tilbage i Morgen Fredag Eftermiddag.

Jeg har den Ære at forblive med den mest udmærkede Højagtelse

Hr. Udenrigsministerens ærbødigste

Herluf Zahle

P.S. Efter at ovenstaaende er skrevet, erfarer jeg, at norsk Gesandtskab har lignende Meddelelser; norsk Kilde angives at være neutral Civilperson; herudover har vi ikke meddelt hinanden noget om Kilder. De norske Meddelelser gaar ud paa snarligt Angreb på Holland for at skaffe Basis for Angreb paa den franske Nordfront. Hvad Danmark angaar, skulde Maalet være at skaffe Støttepunkter for Undervandsbaade og Luftbaser paa Jyllands Vestkyst.

Brev fra den danske gendsandt i Berlin 4. april 1940

Berlin, den 8. April 1940 No. XXV.

Strængt fortroligt. Danmark-Tyskland

Med Kurér. 1 Gennemslag

Hr. Udenrigsminister.

I Løbet af Gaarsdagens Eftermiddag erfarer jeg – gennem Kommandørkaptajn Kjølse, der formidler Gesandtskabets Forbindelse med de andre Specialattachéer – fra U. S. A.'s Marineattaché, at Transportflaaden har forladt Stettin den 4. ds. med Vestlig Kurs over Østersøen. Denne mener at vide, at Destinationshavnen skal naas den 11. ds. (Denne Meddelelse har jeg givet videre til det norske Gesandtskab, der ikke har nogen Militær- eller Marineattaché). Dette sidste kunde tyde paa, at Bestemmelsen var Narvik. Denne Slutning er dog usikker, da man ikke kan vide, hvor længe denne Flaade f. Eks. forbliver i tyske Farvande. Det er forstaaeligt, at Flaaden forlade Stettin, hvor den observeres, og at Overraskelsesmomentet saa vidt muligt ønskes bevaret. Denne Kilde tror ikke paa Offensiv mod Vestfronten i dette Øjeblik. Den hollandske Militærattaché vil vide, at »Befehl« er udgaaet til Transportflaaden: at endelig Bestemmelse er taget med Hensyn til Aktion af denne. Det forlyder, at der ligger eller har ligget Bjergtropper i Nauen (ca. 50 km fra Berlin mod VNV), til hvilke der skal være uddelt søsygemidler. Danske Udkigsstationer vil muligt have afgivet Meldinger om Transportflaaden, der ogsaa kan tænkes at tage Vejen gennem Kielerkanalen.

[...]

Hvad jeg iøvrigt i Løbet af Gaarsdagen har hørt, staar ikke i Modstrid med ovenstaaende Oplysninger. Landfronten ligger stadig i sidste Beredskab. Til nogen Optimisme ser jeg ingen Grund. Er de foranstaaende Meddelelser rigtige, maa man vel nærmest tænke sig, at de tyske Styrker følger en Plan, der ikke er en Følge af, men et Præventiv mod et allieret Fremstød mod de nordlige Vestkyster. Man beskæftiger sig her stærkt med Formodninger med Hensyn til Indholdet af de af den britiske Udenrigsminister, den svenske og norske Gesandt overleverede Noter. At man kan have vanskeligt ved fra vort Synspunkt at se den Fordel, Tyskland kan have af en saadan Aktion, er vel ret irrelevant. Det kommer an paa, hvad Tyskland selv mener fordelagtigst under Hensyn til de almindelige os ubekendte Planer og Krigsmaal. Selv for en Lægmandsbetragtning kan de forstaaes, at de nordlige Vestkyster kan frembyde direkte Udfaldspunkter mod den britiske Østkyst. Den norske Vestkyst synes dog hertil at egne sig i højere Grad end Jyllandskysten med dens Mangels paa Havne og Læ.

[...]

I det Øjeblik, hvor disse Linier skrives, er jeg ubekendt med det nærmere Indhold af de af de Allierede til Sverrig og Norge overgivne Noter, angaaende hvis konkrete Indhold den tyske Dagspresse intet konkret indeholder. Jeg hører til min Forbavselse Rygter om, at Formuleringen ikke er Parallel, men fra fransk Side hold i en Skarpere Tone.

[...]

Hr. Ministeren vil ikke misforstaa mig, naar jeg i Ærbødighed tillader mig at advare imod for stærkt at parallelisere mellem den nuværende Krig og »Verdenskrigen«. Forholdene kan let og hastigt udvikle sig paa en ganske anden og farligere Maade. Vi kan ikke slaa os til Taals med Præcedenser. Vi kan i den nærmeste Fremtid fra begge krigsførende Parter Side blive stillet overfor Problemer, til hvilke ingen »Forakter« findes uden at gaa ret langt tilbage i Historien.

Efter at ovenstaaende er skrevet, erfarer jeg, at Reuters Bureau skal have meddelt, at den britiske Flaade vil udlægge Miner i norsk Territorialfarvand, og at man fra tysk Side er forberedt paa dette Skridt og vil træffe sine Modforanstaltninger.

Nærværende Beretning, der bedes betragtet som strengt fortroligt, indsendes Dags Eftermiddag med Kurér pr. Flyvemaskine. En Genpart medfølger.

Jeg forbliver med den mest udmærkede Højagtelse

Hr. Udenrigsministerens ærbødigste

Herluf Zahle

[...]

P. S. 3. Den svenske Gesandt har personligt givet Møde hos mig og meddelt, at han fra god Kilde – som han dog ikke kunde nævne – havde erfaret, at de tyske planer skulde gaa ud paa en hel eller delvis Besættelse af Danmark og Norge.

Optakten til 9. april

I dagene op til 9. april havde man været opmærksom på en stigende trussel. I Tyskland havde udsendingen fra den danske regering, Herluf Zahle, desperat prøvet at finde ud af hvad der foregik. Noget var i gære, og han opfordrede den danske regering til ikke at tro, at Danmark kunne holde sig ude af krigen. Den 8. april begyndte Storbritannien at lægge miner ud for Norges kyst, hvilket var en krænkelse af Norges suverænitet, men også et tegn på, at man frygtede et angreb fra Tyskland. Man havde altså haft en fornemmelse af, at noget var i gære, men hvad skulle man gøre? Man henviste til ikke-angrebspagten og Danmarks neutralitet, samt det faktum at Danmarks militær ikke var stærkt nok til at forsvare landet. Hvis man begyndte at opruste risikerede man at fremprovokere et angreb fra tysk side.

Flyvestation Værløse

På Flyvestation Værløse var man også godt klar over at der var noget i gære. Den 8. april sendte man derfor to fly af sted på rekognosceringstur ved den danske grænse. At rekognoscere betyder "at undersøge/opklare". På turen så man store transportskibe ligge tæt ved den danske grænse og andre meldinger sagde at en kilometer lang kolonne af soldater var på vej mod grænsen. På flyvestationen satte man flyene klar, men kørte dem ikke hen til feltlejren, hvor fly normalt starter fra. De blev armeret med bomber og klargjort. Soldaterne fik udleveret ammunition og bedt om at gå tidligt i seng med deres tøj på.

Snak i fællesskab:

Hvorfor tror I man valgte ikke at handle på Herluf Zahles anbefalinger?

Herluf Zahle i Berlin. Foto: Nationalmuseet

Besættelsen

Den 9. april klokken ca. 4 om morgenen skete det. I ly af natten krydsede tyske tropper den danske grænse og gik op gennem Sønderjylland. Samtidig lagde tyske skibe til ved Langelinje og tropper sprang i faldskærm ned over Aalborg Lufthavn. Besættelsen var hurtigt overstået og kom bag på de fleste. Omkring 22 danskere blev dræbt og man mener at samme antal tyske soldater døde, men det endelige tal fremgår ikke af kilderne. Nogle påstår at omkring 200 tyske soldater blev dræbt, men dette må betegnes som en voldsom overdrivelse.

Angrebet på flyvestationen

Da meldingen kom om at tyskerne havde overskredet grænsen skyndte man sig derfor at køre flyene frem, men det var for sent. Kun et enkelt fly nåede i luften kl. 05.45, men kort efter angreb tyskerne og flyet blev øjeblikkeligt skudt ned. De to soldater i flyet blev dræbt på stedet. De øvrige danske fly kunne ikke nå i luften og soldaterne kunne derfor kun beskyde tyskerne fra landjorden. Da flyene var kørt frem stod de pænt på række og kunne let skydes i stykker af tyskerne. Fordi de danske fly havde bomber fastspændt, skete der store eksplosioner på Flyvestationen. Tyskerne kastede ingen bomber. Da angrebet var færdigt var størstedelen af de danske fly enten udbrændt eller beskadigede. Først kl. 8 kom der melding om, at den danske regering havde overgivet sig.

Overgivelse

Overgivelsen ramte mange af Hærens afdelinger hårdt, da mange udtrykte ønske om at kæmpe for deres land. Men regeringen vurderede at den bedst mulige måde at få det danske folk igennem krigen ville være at indgå et samarbejde. Man frygtede bombardement og civile tab. Mange anser samarbejdspolitikken som en skamplet og mener man burde have kæmpet. Andre mener, at samarbejdspolitikken er grunden til at Danmark kom ud af krigen som et af de mindst berørte lande. Man undgik blandt andet et bombardement af København. På Flyvestation Værløse måtte de danske soldater nu vende hjem og overlade deres arbejdsplads til den tyske Luftwaffe. Oberstløjtnant Ørum holdt en kort tale inden lejren blev rømmet, hvori han blandt andet sagde:

"Rejs nu Hjem til Jeres Paarørende og sig, at saadan gaar det, naar man ikke sætter mere ind for at bevare sin Frihed og Selvstændighed. "

Tyske bombefly over København. Foto: Nationalmuseets samling

De to nedskudte piloter, Godtfredsen og Brodersen

Fliegerhorst-Kommandantur A/E 103 Værloese

Efter angrebet på flyvestationen blev de resterende danske fly demonterede og sendt til opbevaring og den 11. april forlod Hærens Flyvetropper flyvestationen og det tyske Luftwaffe rykkede ind. Flyvestationen var nu i tyske hænder og hagekorset vejrede over lejren.

Tyske soldater i Værløselejren 1941.
Foto: Otto Tolls samling, Furesø Museer

Tyskerne byggede flittigt på flyvestationen og malede blandt andet de forhenværende gule hangarer grønne, så de var bedre kamuflerede. Mange af de bygninger der står den dag idag er bygget af tyskerne. Ellers blev flyvestationen mest brugt til træningslejr og skydeskole "Schiesschule IV/JG 5", hvor tyske jagerpiloter kom fra fronten for at træne med de nye sigtemidler.

Samarbejdspolitikken

Efter den tyske besættelse af Danmark indgik den danske regering en samlingsregering bestående af de fire største partier: Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre. Disse partier indvilgede i at samarbejde med den tyske besættelsesmagt, men bevarede en stor grad af autonomi over styrelsen af Danmark, dog under tysk kontrol. Dette kalder man for "samarbejdspolitikken" og den havde både sine fordele og ulemper.

Hvorfor kæmpede man ikke?

Et af de store spørgsmål eftertiden har stillet til datidens politikere er: Hvorfor kæmpede vi ikke imod tyskerne da vi blev besat? Der skete kun enkelte kampe i Sønderjylland, København og Værløse, men udover det var besættelsen hurtigt overstået. I Norge kæmpede man i næsten en uge før man overgav sig.

Opgave:

Der var mange grunde til ikke at kæmpe imod, men der var også mange grunde til at kæmpe. Nævn 3 grunde for og imod:

Grunde til at overgive sig:

1. _____
2. _____
3. _____

Grunde til at kæmpe:

1. _____
2. _____
3. _____

KØBENHAVN, TIRSDAG AFTEN DEN 9. APRIL 1940

Til det danske Folk

Tyske Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder. Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold hertil kundgøres følgende:

De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand overfor disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og behersket Holdning overfor de Forhold, som nu er opstaaet. Ro og Orden maa præge Landet, og loyal Optræden maa udvises overfor alle, som har en Myndighed at udøve.

København, den 9. April 1940.

Christian R. / Th. Stauning

Proklamation fra kongen og regeringen i Berlingske Tidene, 9. april 1940. Foto: Berlingske Tidene